

GODIŠNJAK DRUŠTVA ISTORIČARA BOSNE I HERCEGOVINE,
Godina XVI (1965), Sarajevo, 1967. godine, str. 314.

Na svojoj godišnjoj skupštini, koja je održana u Tuzli 4. septembra 1964. Društvo istoričara Bosne i Hercegovine donijelo je zaključak da se ovaj broj Godišnjaka posveti dugogodišnjim članovima i predsjednicima, profesorima Anti Babiću, Brani-slavu Đurđevu i Hamdiji Kapidžiću. Njihove kolege, saradnici i bivši studenti naučnim priložima u ovom broju izrazili su svoje priznanje i zahvalnost ovim naučnim radnicima za njihov dosadašnji plodonosan rad. Taj momenat je nesumnjivo uticao na zastupljenost autora i raznovrsnost radova koji su nam prezentirani u ustaljenim rubrikama najnovijeg broja Godišnjaka.

U rubrici *Članci i rasprave* objavljeno je devet radova koji tretiraju različite probleme iz istorije naših naroda, počevši od prve polovine 15. vijeka do najnovijeg vremena.

U članku *Gusarstvo kao oblik otpora mletačkoj vlasti u sjevernom Jadranu i njegovi nosioci od 1420. do 1430. godine*, Marko Sunjić je obradio jednu epizodu borbe naših naroda protiv Mlečana neposredno poslije uspostavljanja njihove vlasti, a koja je vezana za ime trogirskog kneza Mikca. Povukavši se pred nadmoćnijom silom u unutrašnjost Dalmacije, Mikac je sa svojim pristašama i dalje ugrožavao mletačku vlast i trgovinu u području kvarnerskih otoka. Tek uz pomoć senjskog kneza Nikole Frankopana, Veneciji je uspjelo da likvidira najopasniju grupu »gusara« u ovom dijelu Jadrana. Analizirajući ovaj događaj iz naše srednjovjekovne istorije, autor nam je na ovom primjeru dokazao da je potrebno razlikovati obične gusare-razbojnike od gusarstva, kao jednog od oblika otpora naših naroda protiv tuđinske vlasti.

Člankom *Zvornik (zvonik) u srednjem vijeku*, Desanka Kovačević-Kojić dala je još jedan prilog proučavanju privredne istoije srednjovjekovnih bosanskih gradova, u čijem su privrednom i političkom životu istaknutu ulogu imale dubrovačke trgovačke i zanatlijske kolonije.

Avdo Sućeska u radu: *O nastanku čifluka u našim zemljama*, bavi se jednim od najinteresantnijih pitanja istorije naših naroda pod Turcima. Nasuprot mišljenju da se proces čiflučenja odvijao »u znanju ajgrublje sile i prostog otkimanja seoskih posjeda«,¹⁾ koje je u literaturi preovlađivalo, autor smatra da se i u procesu čiflučenja mogu uočiti određene zakonomjernosti koje, po njegovom mišljenju, »nisu bile uslovljene prostim uvlačenjem seoskih posjeda (baština i čifluka) u ekonomski promet, kako se to obično misli.«²⁾ Prikazavši ukratko proces čiflučenja u Anadoliji, Makedoniji, Srbiji i Bosni i Hercegovini, Avdo Sućeska zaključuje da su postojala tri osnovna vida nastanka čifluka i čiflučkih odnosa u našim zemljama pod Turcima. Prvi vid je karakterističan za Makedoniju, drugi za Srbiju, i treći za Bosnu i Hercegovinu.

Jednu od najosjetljivijih praznina u literaturi o Dalmaciji u 19. vijeku — prikaz socijalno-ekonomskog stanja — Rade Petrović je popunio člankom *Socijalno-ekonomske prilike u Dalmaciji u XIX stoljeću*.

U svom radu autor je obuhvatio administrativno-političku cjelinu koja je nastala poslije 1815. godine spajanjem Boke Kothorske, Dubrovnika i Dalmacije. Koristeći

¹⁾ Godišnjak, str. 37.

²⁾ Godišnjak, str. 37.

se, pored ostalog, uglavnom podacima koje je dr Lovro Monti, poslanik izbornog kotara vanjskih općina Šibenik-Knin, na sjednici Carevinskog vijeća od 13. marta 1874. godine iznio o sastavu dalmatinskog stanovništva, Rade Petrović je dao uvid u stanje, brojnost i snagu onih društvenih slojeva (građanstvo, pomorci, činovništvo, seljaštvo, svećenstvo i radništvo) bez kojih se ne može ni zamisliti nacionalni i politički život Dalmacije u drugoj polovini 19. vijeka.

Kraći članak Stijepe Obada: *Lijeve tendencije u Dubrovačkom previranju 1848/49. godine*, analizira stavove pojedinih građanskih struja u to vrijeme u Dubrovniku. Autor zaključuje da su dubrovački liberalni demokrati sa stanovišta evropske četrdeset osme bili na naprednim pozicijama, ali su u pogledu nacionalnih interesa, kao protivnici južnoslovenskog ujedinjenja, odigrali nazadnu ulogu.

U ovom broju Godišnjaka objavljen je veoma zapažen članak Milorada Ekmečića: *Marginalije o srpsko-bugarskim vezama 1844. do 1851. godine*, u kojem je autor iznio najvažnije momente iz vremena kada se, pod uticajem evropskog romantizma, radilo na ostvarenju ideje ujedinjenja Južnih Slovena i srpsko-bugarske federacije kao njenog prvog koraka. Problem stvaranja srpske države, oslobođenja i ujedinjenja jugoslovenskih naroda, pa čak i svih Južnih Slovena, postavio se pred mlado srpsko građansko društvo u vrijeme kada je Ilija Garašanin 1844. godine napisao svoje *Načertanije*. Imajući u vidu da je ovaj dalekosežni program bio u neskladu s realnim mogućnostima njegovog ostvarenja, i da je u krugu nosilaca zvanične srpske politike imao dosta protivnika, autor nam je iznio niz novih i zanimljivih podataka o odnosima prema Bugarima one struje koja je Garašanina podržavala.

Rad Ferde Hauptmana: *Reguliranje zemljišnog posjeda u Bosni i Hercegovini i počeci naseljavanja stranih seljaka u doba austrougarske vladavine*, predstavlja sa-držajan i u našoj historiografiji prvi prilog upoznavanju procesa eksterne kolonizacije u Bosni i Hercegovini u to vrijeme. Uporedo sa internom kolonizacijom seljaka, koja je imala ograničen uspjeh, Austro-Ugarska je u Bosni i Hercegovini naseljavala strane seljačke koloniste, čiji su centri bili kotarevi: Bosanska Gradiška, Banja Luka, Prnjavor, Derвента, Bijeljina i Zvornik. Prikazujući proces naseljavanja Nijemaca, Talijana, Mađara, Poljaka, Rusina i Svaba u pomenute centre, autor nas u svom radu upoznaje s tim koliko je ovaj proces, s obzirom na to da su zemljišni vlasnici bili age i begovi, bio usko povezan s uređenjem pitanja vlasništva nad zemljišnim posjedom, odnosno koliko je on bio uslovljen ekonomskim razlozima.

U radovima Dane Begić: *Akcije muslimanskih građanskih političara poslije skupštinskih izbora 1935. godine*, i Rasima Hurema: *Pokušaj nekih građanskih muslimanskih političara da Bosnu i Hercegovinu izdvoje iz okvira Nezavisne Države Hrvatske*, dati su prilozima proučavanju političke djelatnosti muslimanskih građanskih političara u Bosni i Hercegovini tridesetih godina 20. vijeka, i za vrijeme drugog svjetskog rata.

Prvi članak obrađuje dio ove političke djelatnosti poslije skupštinskih izbora 1935. godine, poslije kojih je lider JMO dr Mehmed Spaho istupio iz Udružene opozicije i ušao u novoformiranu vladu dra Milana Stojadinovića. S tim u vezi Dana Begić je prikazala proces polarizacije muslimanskog stanovništva oko novoformirane Muslimanske HSS organizacije i Jugoslovenske radikalne zajednice.

S obzirom na to da se u našoj dosadašnjoj historiografiji malo pisalo o političkom životu u Bosni i Hercegovini u to vrijeme, a posebno o previranjima u bivšoj JMO, članak Dane Begić predstavlja jedan od rijetkih doprinosa proučavanju ove problematike iz novije istorije naroda Bosne i Hercegovine.

Nasuprot nekim autorima koji su se do sada samo usputno bavili pitanjem političkog držanja bosansko-hercegovačkih Muslimana u toku rata 1941—1945. godine, u članku Rasima Hurema prvi put je u našoj historiografiji ozbiljnije zahvaćen ovaj problem. Polazeći od činjenice da su Muslimani ušili u sastav Nezavisne Države Hrvatske politički izdiferencirani, autor je posebnu pažnju posvetio akciji one građanske muslimanske struje koja se zalagala za izdvajanje Bosne i Hercegovine iz sastava NDH. Izuzevši jedan dio koji je 1941. godine prišao ustašama, članak Rasima Hurema ukazuje na činjenicu da je većina muslimanskih građanskih političara u toku rata, u raznim vidovima, pružala otpor ustaškom režimu.

Uz ono što je naprijed rečeno može se slobodno dodati da ovaj rad Rasima Hurema nosi sve odlike ozbiljnog priloga naučnoj razradi najnovije istorije naših naroda.

U ovom Godišnjaku ima i nekoliko vrlo zanimljivih priloga, kao, npr.: *Aristodios and Rastudije* (John V. A. Finejr); *Nekolike napomene o proučavanju predanja o sta-*

rom stanovništvu (Milenko S. Filipović); *Socijalna zaštita radnika u Bosni i Hercegovini do 1906. godine* (Ilijas Hadžibegović); *Politička orijentacija i neke akcije Udruženja sarajevskih studenata* (Tomo Kraljačić); *Iz korespondencije Strosmajer—Stadler 1891—1900. godine* (Luka Đaković); *Sitni prilogi za istoriju srednjovjekovne Bosne* (Ignacij Voje), i *Mletačka zavjera protiv hrvatskog bana Pavla Tara* (Marko Šunjić).

U rubrici *Ocjene i prikazi* dato je nekoliko interesantnih osvrtu na knjige i istorijske publikacije.

Šesnaesta knjiga Godišnjaka završava se izvještajem sa godišnje skupštine Društva istoričara Bosne i Hercegovine koja je održana 22. i 23. maja 1966. godine u Bihaću.

I ovaj broj Godišnjaka pokazuje da ovaj časopis vrši vidnu ulogu u razvitku naše historiografije, posebno one koja tretira pitanja iz istorije naroda Bosne i Hercegovine.

Ibrahim KARABEGOVIĆ